

محمود ایوب اسلام شناس روشندل

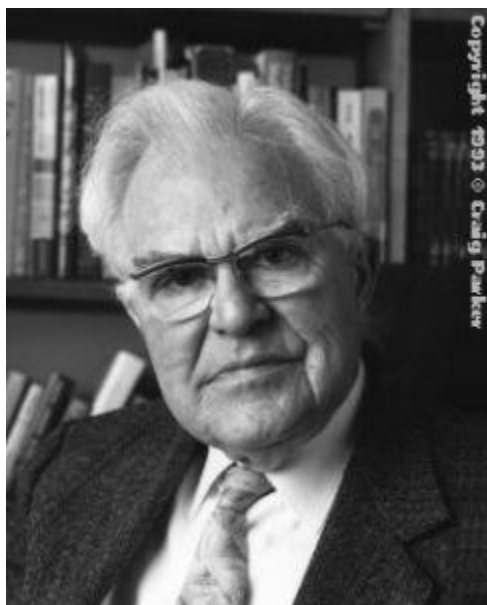

محسن کدیور

۲۳ آبان ۱۴۰۰

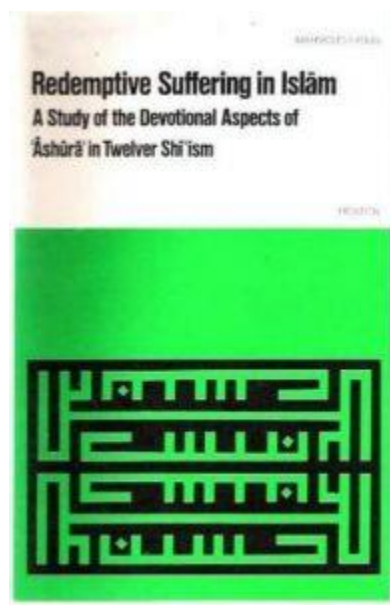
پروفسور محمود مصطفی ایوب (۱۹۳۵-۲۰۲۱) اسلام شناس، قرآن پژوه، مسیحیت‌شناس، شیعه پژوه و نویسنده نابینای لبنانی آمریکایی دار فانی را وداع گفت. ایوب از معدود اساتید شیعه در دانشگاه‌های آمریکا (۱) و شخصیتی خادم اسلام، قرآن و تشیع بود. تحصیلات دانشگاهی او به ترتیب عبارتند از: کارشناسی فلسفه در سال ۱۹۶۴ از دانشگاه آمریکایی بیروت، کارشناسی ارشد مطالعات دینی از دانشگاه پنسیلوانیا در سال ۱۹۶۶، و دکترای دین از دانشگاه هاروارد در سال ۱۹۷۵. پروفسور ایوب از ۱۹۸۸ تا ۲۰۰۸ استاد و مدیر گروه مطالعات اسلامی دانشگاه تمپل در فیلادلفیا بود. او همچنین در دانشگاه‌های برکلی و ایالتی سن دیگو در آمریکا، و دانشگاه‌های تورنتو و مک‌گیل در کانادا تدریس کرده است. او در اواخر عمر در مرکز مطالعات اسلامی مک‌دونالد و روابط اسلام و مسیحیت در حوزه هارتفورد (اکنون دانشگاه بین‌المللی دین و صلح هارتفورد) شروع به فعالیت کرد. آخرین خدمت وی تاسیس کرسی امام علی (ع) برای مطالعات شیعی و گفتگو بین مذاهب اسلامی در حوزه هارتفورد بود. به دلیل اینکه امکان تحصیل برای کودکان نابینا در لبنان فراهم نبود، محمود نوجوان به مدرسه تبشیری پروتستانی بریتانیا (۲) در بیروت رفت، مدرسه ای که به گفته وی هیچ برنامه آموزشی جز مسیحی کردن دانشجویانش نداشت، و محمود هم به مسیحیت گروید (ظاهراً دهه پنجاه میلادی) و حتی برای تغییر آئین والدینش کوشش کرد، که با مقاومت شدید آنها خصوصاً پدرش مواجه شد. مدرسه تبشیری محمود را متقاعد کرد که تعلیمات آنها برای مسیحی حقیقی بودن کافی نیست، محمود به گروه آمریکایی مسیحیان تعمیدی جنوبی (۳) پیوست. در این دوران او به فعالیت‌های مختلف تبشیری مشغول بود. این فعالیت‌ها تا اواخر دهه پنجاه میلادی ادامه

داشت. از این زمان تا نیمه دهه شصت (یعنی دوران تحصیل در مقطع کارشناسی فلسفه در دانشگاه آمریکایی بیروت و اوایل کارشناسی ارشد مطالعات دینی در دانشگاه پنسیلوانیا) ایمان و الهیات مسیحی خود را مورد پرسش قرار می دهد. در اوایل دوران تحصیل دکتری در هاروارد به این نتیجه می رسد که دیگر نمی تواند مسیحی تعمیدی باشد و از کلیسا خارج می شود. تعلیمات اسلامی دوران کودکی او را به اسلام فرا می خواند، اما هنوز تعالیم مسیحیت دست از سر او بر نمی داشت. به یک منزل میانه رسید: جامعه دوستان یا مسیحیان کویکر (۴) در این فرقه به معنویت دیگر آئین ها بها داده می شود، چیزی که او احتیاج داشت. در هاروارد تحت تاثیر دانشجویان مسلمان و کلاسهای ویلفرد کنتول اسمیت (۵) استاد شاخص دین شناسی و پدر تکثرگرایی دینی (۶) تشویق شد که به ریشه خود برگردد و بار دیگر به آغوش اسلام بازگشت، مسلمان شیعه. (۷)

او در مقدمه رساله دکتریش که بعداً به صورت کتاب منتشر شد نوشته است: «من برای همیشه مدیون استاد ارجمندم دکتر ویلفرد کنتول اسمیت هستم که در طول سالهای تحصیلم در مرکز مطالعات ادیان جهان [در دانشگاه هاروارد] مرا راهنمایی کرده است. قدرشناسی سنت دینی خودم [اسلام شیعی] و هر حساسیتی که برای مطالعه دینداری انسان به طور کلی دارم را مدیون او هستم. تفکر روشن و دقیق او به من کمک زیادی در تنظیم کردن ذهن و رویکرد خود به تحقیق حاضر کرده است.» (۸)

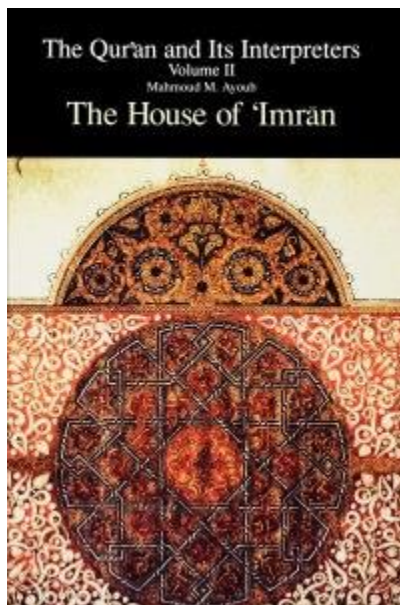
او در همانجا از استاد راهنمای رساله دکتری خود نیز این‌گونه سپاسگزاری می‌کند: «من به ویژه از پروفیسور آن‌ماری شیمل (۹)، که استاد راهنمای (۱۰) رساله من بود، تشکر می‌کنم که با مهربانی پیش نویس‌های مختلف کار من را خواند و پیشنهادات ارزشمند و تشویق‌های بسیار مورد نیاز را ارائه کرد.» (۱۱)

عنوان رساله دکتری او به این قرار است: «رنج رستگاری در اسلام: بررسی جنبه‌های عبادی عاشورا در تشیع اثنی عشری». (۱۲) کتاب در سال ۱۹۷۸ (۱۳۵۶) به مردم ایران تقدیم شده است: «تقدیم به مردم ایران: به پاس قدردانی از الهاماتی که در مدت اقامت در مشهد از ارادت آنها به یاد و خاطره شهید کربلا و اهل بیتش کسب کردم.» (۱۳) این کتاب از جمله تاثیرگذارترین کتب درباره عاشورا از منظر الهیات تطبیقی (مسیحی اسلامی) است و سند بازگشت صادقانه محمود ایوب به دامن اسلام و تشیع است. دعای مادر او مستجاب شد. (۱۴)

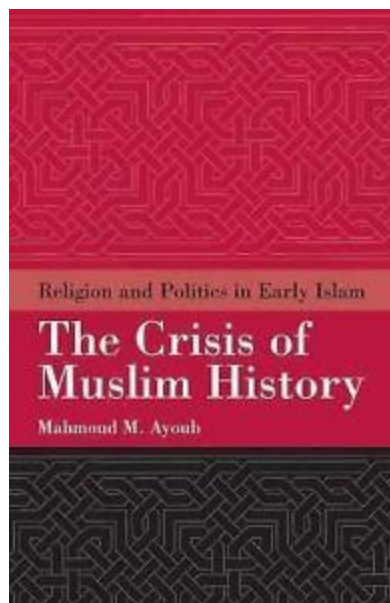
ایوب در سال ۱۹۸۴ کتاب دو جلدی «قرآن و مفسرانش» را منتشر کرد. (۱۵) جلد اول آن به تفسیر سوره‌های حمد و بقره و جلد دوم به تفسیر سوره آل عمران اختصاص دارد. دیدگاه‌های قرآنی ایوب درباره موضع قرآن درباره آزادی مذهبی و تکثرگرایی دینی در جلد اول، و مسیحیت در جلد دوم قابل توجه است. او در ۱۹۸۷ کتاب «اسلام و نظریه جهانی سوم: اندیشه دینی معمر القذافی» (۱۶) را منتشر کرد، کتابی تبلیغاتی و ظاهراً سفارشی

در تشریح کتاب سبز و رؤیا، ایمان، ایدئولوژی و سیمای کلنل معمر القذافی (۲۰۱۱-۱۹۴۲) رهبر سابق لیبی. ای کاش ایوب این کتاب را نمی نوشت.

ایوب در سال ۱۹۹۴ در مجله معتبر اسلام-مسیحیت مقاله مهم «آزادی دینی و قانون ارتداد در اسلام» را منتشر کرد. (۱۷) این نخستین مقاله آکادمیک در یک زبان غربی از منظر اسلام شیعی درباره این دو موضوع مهم است. من در مقدمه کتاب جدیدم به انگلیسی (توهین به مقدسات و ارتداد در اسلام: مناظره در فقه شیعه) (۱۸) سه صفحه به تحلیل انتقادی این مقاله و جایگاه نویسنده آن در میان نوسنت‌گرایان شیعی و مقایسه آن با دیگر متفکران مسلمان اختصاص داده ام. فارغ از محتوای مقاله، اینکه ایوب شخصا تجربه ارتداد را از سر گذرانیده است به اهمیت آن می افزاید.

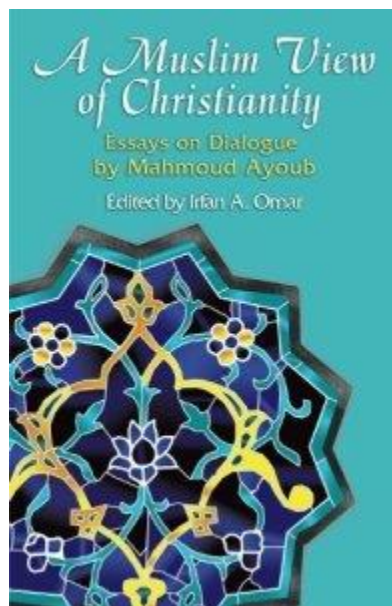
کتاب «بحران تاریخ مسلمانان: دین و سیاست در آغاز اسلام» (۲۰۰۳) (۱۹) تحقیقی منصفانه و گزارشی دانشگاهی از منابع دست اول اهل سنت در حمایت از رویکرد شیعی در قضیه جانشینی پیامبر و دوران خلفای راشدین است. محمود ایوب در کتاب «اسلام: ایمان و تاریخ» (۲۰۰۴) (۲۰) روایت خود را از ایمان و تاریخ اسلام در کتابی مختصر بازگو کرده است. آخرین فصل کتاب دیدگاه وی درباره اسلام و تجدد است.

به نظر من مهمترین کتاب محمود ایوب کتاب «مسیحیت از منظر یک مسلمان: مقالاتی در مورد گفتگو» (۲۰۰۷) است. (۲۱) مسلمانانی که درباره مسیحیت کتاب نوشته اند کم نیستند، اما مسلمانی که خود تجربه زیست مسیحی و دانش مسیحیت در مدارس دینی آن داشته باشد بسیار نادر است. در حد اطلاع من ایوب متخصص تراز اول مسیحیت در میان متخصصان شیعی معاصر است و یکی از مطلع ترین متخصصان مسلمان در حوزه مسیحیت شناسی در دوران مدرن می باشد. کتاب چهار بخش دارد: نیاز به گفتگو: آماده سازی زمینه؛ مباحث الهیات و فقهی انتقادی؛ مباحث مسیحیت شناسی از منظر مسلمانان؛ و گفتگوی مسلمان مسیحی در جهان مدرن: مطالعات تطبیقی. سه فصل عیسی پسر خدا، و به سوی مسیحیت شناسی اسلامی (۱ و ۲) مهمترین فصول این کتاب مهم هستند.

ایوب در سال ۲۰۱۲ کتاب «رویکردهای معاصر به کتاب و سنت» را ویرایش و منتشر کرد. (۲۲) مقاله خود وی در این کتاب «تکثرگرایی دینی در قرآن» است. (۲۳) این مقاله در حقیقت ویرایش نهایی مقاله ای است که او از ۱۹۹۷ به مناسبتهای مختلف نوشته بود و حاوی آخرین دیدگاههای ایوب در مورد این موضوع بسیار اساسی است. در این مقاله نفوذ عمیق استادش کنتول اسمیت را می توان مشاهده کرد. به نظر «وی همه اهل ایمان به یکدیگر احترام می گذرانند و به همه وحی های الهی اعتقاد دارند.» (۲۴)

متأسفانه هیچیک از کتابهای محمود ایوب به فارسی ترجمه نشده است، حتی کتابی که به مردم ایران تقدیم کرده است! از مقالات، مصاحبه‌ها و گفتگوهای وی ظاهراً چهار مورد به فارسی ترجمه شده است. (۲۵) برخی کتابهای وی خصوصاً «مسیحیت از منظر یک مسلمان: مقالاتی در مورد گفتگو» ارزش ترجمه به فارسی دارد.

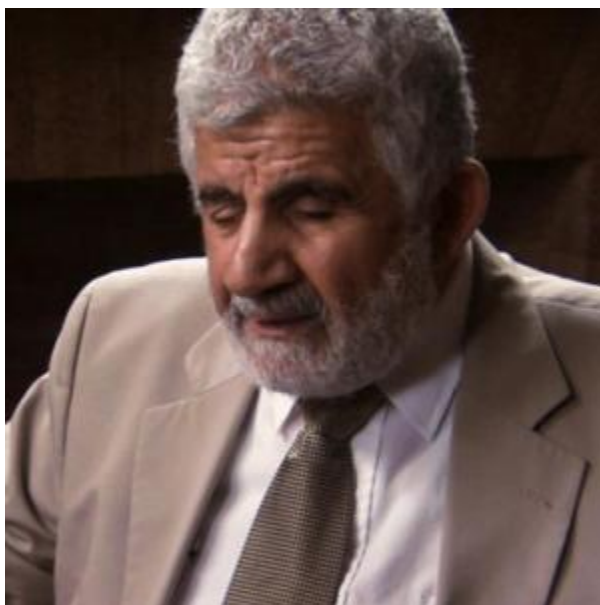
پروفسور ایوب را برای نخستین بار در حوزه هارتفورد در کنفرانس «وضعیت مطالعه اسلام شیعی در آمریکای شمالی و اروپا» ملاقات کردم. عنوان سخنرانی من «سهم شیعه در رشته فلسفه» بود. (۲۶) بعد از آن بارها با هم تلفنی گفتگو کردیم. از جمله برای معرفی برخی دانشجویانش برای ادامه تحصیل در گروه مطالعات دینی دانشگاه دوک.

دومین ملاقاتم با پروفسور ایوب در «نشست شیعه و سنی» در دانشگاه جورج واشینگتن بود. (۲۷) ایوب و من دو نماینده شیعه بودیم که با دو استاد اهل سنت به مدت یک روز، صبح و بعد از ظهر گفتگو کردیم. رنگ پیری بر قامتش نشسته بود و کمتر سخن می گفت. اما حضور و تجاربش نیروبخش بود.

تلاشهای پروفسور محمود ایوب برای جامعه روشندان می تواند یک الگوی ارزنده باشد، (۲۸) با نابینایی هم می توان به بالاترین مدارج علمی رسید و کتابهای معتبری هم منتشر کرد. باور عمیق او به قرآن، سنت و تعالیم

شیعی در جهان متجدد نمونه قابل اعتنایی است برای آنها که در دنیای متجدد در جستجوی ایمان هستند. از همه مهمتر پژوهشهای ایوب درباره مسیحیت با توجه به تجربه زیسته و دانش او درباره مسیحیت از منظر اسلامی از اعتباری بالا برخوردار است. درگذشت پروفیسور محمود مصطفی ایوب را به خانواده محترم او، شاگردان، همکاران و علاقه مندان ایشان تسلیت عرض می کنم. خدایش رحمت کند و از رضوان و مغفرت خود برخوردارش کند.

(۲۹)

یادداشتها:

۱. برخی اساتید شیعه مطالعات اسلامی در دانشگاههای آمریکا عبارتند از: آقایان سید حسین نصر (دانشگاه جورج واشینگتن)، عبدالعزیز ساشادینا (دانشگاه جورج میسن)، محمد فغفوری (دانشگاه جورج واشینگتن)، سید حسین مدرسی (دانشگاه پرینستون)، احمد صدری (کالج لیک فارست)، امید صفی (دانشگاه دوک)، حسین کمالی (دانشگاه هارتفورد)، نجم حیدر (کالج بارنارد، دانشگاه کلمبیا)، حسین عبدالساتر (دانشگاه نوتردام)، و خانمها طاهره قطب الدین (دانشگاه شیکاگو) و ماریا دکاکه (دانشگاه جرج میسن).

2. British Presbyterian missionary school.

3. American Southern Baptist group.

4. Society of Friends – the Quakers.

5. Wilfred Cantwell Smith (1916-2000)

6. Religious Pluralism.

۷. کلیه اطلاعات درباره پیشینه علمی و مذهبی ایوب در این یادداشت تا کنون بر گرفته از منبع دست اول زیر است که متکی بر مصاحبه های نویسنده با ایوب می باشد:

- Siddiqui, Ataullah. *Christian-Muslim dialogue in the twentieth century* (1997). Chapter 5, pp. 97-109.
8. Ayoub, Mahmoud. *Redemptive suffering in Islam: a study of the devotional aspects of Ashura in Twelver Shi'ism* (1978) preface, 7.
9. Annemarie Schimmel (1922-2003)
10. advisor.
11. Ayoub, 1978, 8.
12. Ayoub, Mahmoud. *Redemptive suffering in Islam: a study of the devotional aspects of Ashura in Twelver Shi'ism* (1978).
13. Ayoub, 1978, dedication page, 5.
۱۴. ترجمه عربی کتاب «رنج رستگاری در اسلام» با عنوان «الألم الخلاصی فی الاسلام دراسة فی المظاهرالدینیة لمراسیم عاشوراء عند الشیعة الامامیة» توسط دکتر امیر ججی الدومینکی کشیش عراقی منتشر شده است (بیروت: مرکز الاکادمی للابحاث، ۲۰۱۳).
15. Ayoub, Mahmoud. *The Qur'an and Its Interpreters*. 2 volumes (1984).
16. Ayoub, Mahmoud. *Islam and the Third Universal Theory: the religious thought of Mu'ammār al-Qadhafi* (1987).
17. "Religious Freedom and the Law of Apostasy in Islam" (*Islamochristiana*, 20 (1994): 75–91.
18. Kadivar, Mohsen. *Blasphemy and Apostasy in Islam: Debates in Shi'a Jurisprudence* (2021), 38-40.
19. Ayoub, Mahmoud. *The Crisis of Muslim History: Religion and Politics in Early Islam* (2003).
20. Ayoub, Mahmoud. *Islam: Faith and History* (2004).
21. Ayoub, Mahmoud. *A Muslim View of Christianity: Essays on Dialogue* (2007).
22. Ayoub, Mahmoud (editor). *Contemporary approaches to the Qur'an and Sunna* (2012)
23. "Religious pluralism and the Qur'an", *Ibid*, 39-56.
24. *Ibid.*, 56.

۲۵. راههای معرفی تشیع در جهان معاصر (مصاحبه، ۱۳۷۴)؛ هنر تلاوت قرآن (علیرضا نوشیروانی، ۱۳۷۶)؛ گفت‌وگو بر پایه ادیان (سپهر امیرمعزی، ترجمه گفتگوی محمود ایوب و جورج خضر، ۱۳۸۱)؛ قرآن و همزیستی ادیان (مجید مرادی، ۱۳۸۷). (اطلاعات از پرتال جامع علوم انسانی)

26. "Shi'ite Contributions to the Discipline of Philosophy," Conference on The State of the Study of Shi'ite Islam in North America and Europe, Hartford Seminary, October 8, 2011.

27. "Shite Perspective," Symposium on Shi'ites and Sunnis, Department of Religion, George Washington University, April 7, 2016.

نشست به دعوت و مدیریت دکتر محمد فغفوری انجام و با سخنرانی پروفسور سید حسین نصر افتتاح شد.

۲۸. پروفسور محمد ایوب: نابینای اسلام‌شناس، به اهتمام محمد نوری، قم: توانمندان، ۱۳۹۸. این کتاب از این زاویه تألیف شده است.

۲۹. بخشی از نکات فوق در جلسه ترحیم و یادبود پروفسور ایوب در دانشگاه بین المللی دین و صلح هارتفورد در تاریخ ۱۲ نوامبر ۲۰۲۱ ایراد شد.

kadiyar.com

<https://kadiyar.com/19220/>
kadiyar.mohsen59@gmail.com

تمام حقوق محفوظ است.

نقل مطلب به هر صورت تنها با ذکر منبع مجاز است.